

DI TÍCH MIẾU NHỊ PHỦ - HỘI QUÁN NHỊ PHỦ

ĐẶNG HOÀNG LAN*

Ở thành phố Hồ Chí Minh hiện vẫn còn nhiều ngôi miếu cổ của người Hoa như miếu Nhị Phủ - hội quán Nhị Phủ, miếu Thiên Hậu - hội quán Tuệ Thành; miếu Thiên Hậu - hội quán Hà Chương; miếu Thiên Hậu - hội quán Ôn Lăng, ... Những ngôi miếu này là cơ sở tín ngưỡng, nơi tổ chức lễ hội, sinh hoạt văn hóa, tín ngưỡng của người Hoa tại thành phố Hồ Chí Minh, đồng thời còn là một trong những điểm du lịch hấp dẫn, thu hút nhiều du khách trong và ngoài nước đến tham quan. Trong số các di tích này, miếu Nhị Phủ - hội quán Nhị Phủ là một điểm nhấn quan trọng. Miếu Nhị Phủ - hội quán Nhị Phủ còn gọi là chùa Ông Bồn, là ngôi miếu cổ của người Hoa Phúc Kiến, nằm trên địa bàn quận 5 (tại số 264 đường Hải Thượng Lãn Ông), thành phố Hồ Chí Minh. Theo tín ngưỡng của người Hoa, Ông Bồn là vị thần bảo hộ đất đai và con người. Người Hoa cho rằng Ông chính là Châu Đạt Quan, một viên quan của triều đình Trung Hoa đời nhà Nguyên, thế kỷ XIII. Trong hầu hết các miếu của người Hoa đều có điện thờ chính là Thiên Hậu Thánh Mẫu, Quan Thánh Đế Quân nhưng riêng miếu Nhị Phủ - hội quán Nhị Phủ, thần linh thờ chính là "Phước Đức Chính Thần" hay còn gọi là "Phước Đức Bồn

Đầu Công" (vì vậy mà có tên gọi là chùa Ông Bồn). Đây chính là một trong những điểm khác biệt lớn của ngôi miếu này so với các ngôi miếu khác của người Hoa ở thành phố Hồ Chí Minh.

Vào cuối thế kỷ XVII, khi nhiều người Hoa ở hai phủ Tuyên Châu và Chương Châu thuộc tỉnh Phúc Kiến, Trung Quốc vào vùng đất Đê Ngạn (ngày nay là khu vực Chợ Lớn) để mưu sinh, lập nghiệp, họ đã xây dựng ngôi miếu này để thờ cúng và làm nơi gặp gỡ giao lưu giữa những người đồng hương.

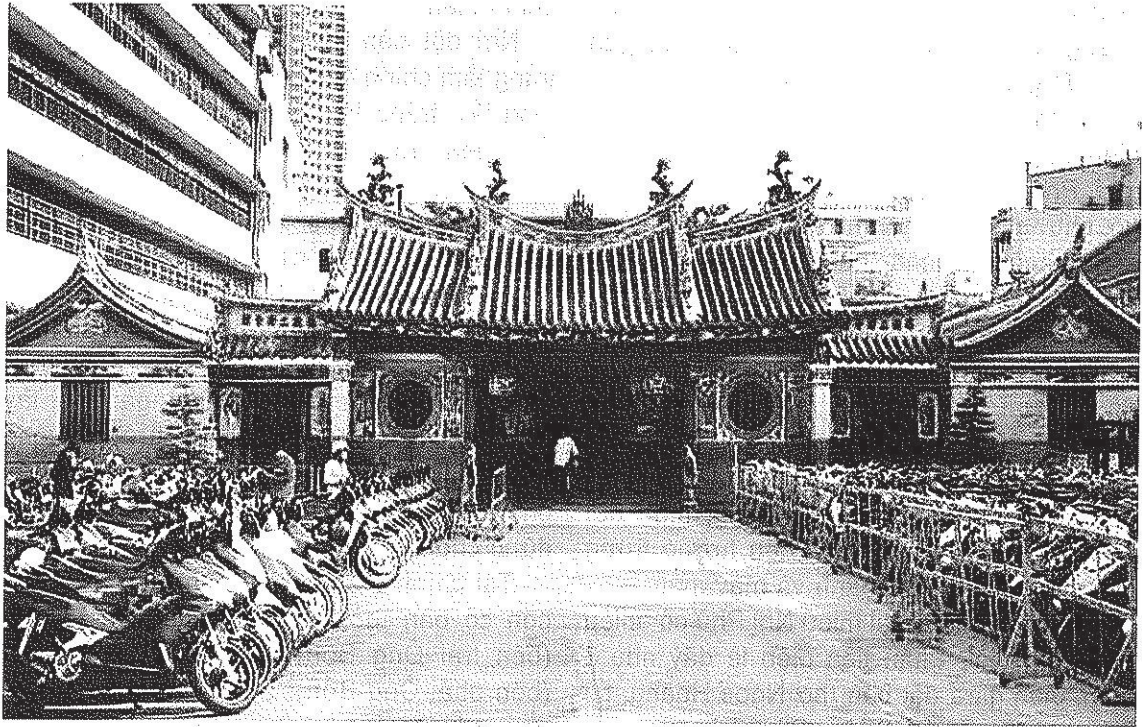
Từ khi được xây dựng đến nay, miếu Nhị Phủ đã qua ba lần trùng tu lớn vào những năm 1875, 1901 và 1990. Dù vậy, khu miếu vẫn giữ được nét cổ kính qua phong cách kiến trúc và trang trí truyền thống của người Hoa Phúc Kiến.

Qua những lần trùng tu, kiến trúc của miếu Nhị Phủ - hội quán Nhị Phủ ở phần tiền điện là kiến trúc được xây mới hoàn toàn, còn phần trung điện và hậu điện thì được sửa sang dựa trên nền kiến trúc cũ.

Miếu Nhị Phủ có diện tích rộng khoảng 2,5ha, nhưng phần sân của ngôi miếu chiếm gần một nửa diện tích, phần còn lại là điện thờ và phòng làm việc của Hội quán. Theo lối kiến trúc đặc trưng của người Hoa, miếu Nhị Phủ được xây dựng hình chữ khẩu, gồm bốn dãy nhà liên tiếp nhau và liên kết giữa các

* Khoa Văn hóa Du Lịch - Trường ĐH Văn hóa Tp.HCM

Miếu Nhị Phủ - Ảnh: Tác giả

dãy nhà là Giếng Trời (hay còn được gọi là sân "thiên tỉnh").

Trước cửa miếu còn có 2 quả thạch cầu (hay còn gọi là trống đá, bảo cổ thạch) khá to. Phần đế của quả thạch cầu, hoa văn hoa lá chiếm vị trí chủ đạo. Phần giữa có hoa văn bát bửu, như quạt, kiếm..., bên trái có hình con nai (tức lộc) cùng một số hình trang trí khác, còn quả bên phải thì có hình con dơi (tức phúc). Phía trên của bảo cổ thạch có hình xoắn ốc nổi.

Nét nổi bật trong kiến trúc của miếu Nhị Phủ là mái nhà cong hình thuyền (khá độc đáo so với các đền, miếu, chùa ở Việt Nam cũng như so với mái miếu của các nhóm Hoa thuộc các phương ngữ Quảng Đông, Triều Châu) được trang trí phù điêu rỗng, cá chép bằng những mảnh sành sứ ghép lại rất đặc sắc, công phu. Ở phần mái chính giữa, phía trên mỗi đầu đao lại có hình con rồng đôi dựng đứng, xòe ra, 2 con rồng ở giữa làm thành thế "lưỡng long tranh châu", dưới mỗi bên có hai chữ Hán, ghép lại thành câu "Phong điều vũ thuận". Mái lợp ngói ống màu

đỏ, phần diềm mái có màu xanh ngọc.

Mặt tiền miếu làm giống kiểu nhà Trung Hoa, có cửa lớn và 2 ô cửa sổ tròn trông như 2 con mắt hổ đang nhìn ra phía ngoài. Hai bên cửa chính và cửa sổ tròn được trang trí bằng tranh các sự tích Trung Hoa như "Bát tiên" hay "Tam quốc chí". Trên các bức tường của miếu đều được chạm trổ hình ảnh về phong tục tập quán, văn hóa của người Hoa Phúc Kiến. Các bức tranh đều được khảm bằng mảnh gốm, màu sắc rất phong phú và tươi sáng.

Phần bên trong miếu gây ấn tượng với khách tham quan qua màu đỏ rực rỡ trên những cây cột, xà nhà, cùng số lượng hoành phi, câu đối khá nhiều. Phần sân "thiên tỉnh" được bố trí ở khoảng giữa phần tiền điện với chính điện. Đó là một khoảng không gian không có mái che, được bố trí có chủ ý, dùng để lưu thông không khí và ánh sáng. Ngoài ra, "thiên tỉnh" còn có một chức năng đặc biệt khác vào các dịp lễ hội lớn của miếu, phần sân "thiên tỉnh" được dùng để thoát khói nhang. Ở khoảng trống đó, người ta gác

những cây sào lên để treo những vòng nhang cuốn. Trên mỗi vòng nhang lại có gắn giấy đỏ ghi tên người thắp hương.

Những cây cột ở phần tiền điện và chính điện được bố trí đối xứng để chống đỡ phần mái. Phần cột này trước đây được làm bằng gỗ, nhưng trong lần trùng tu gần đây nhất, do các cây cột cũ bị mục hết, người ta đã đổ cột xi măng để thay thế. Riêng ở phần hậu điện thì các cột gỗ cũ nay vẫn còn.

Trong nghệ thuật trang trí miếu, hệ đề tài đồ vật xuất hiện khá nhiều trên các loại hình chất liệu. Ngoài ra, trang trí bao lam cũng được đặc biệt chú trọng, với hoa mẫu đơn (là chủ đạo) và hình phượng hoàng, hình dơi (nằm chính giữa)... Tất cả đều tượng trưng cho những điều phúc lành và may mắn.

Hệ thống thờ tự tại miếu Nhị Phủ có nhiều nét riêng biệt. Phần tiền điện là dãy nhà 3 gian, gian giữa đặt bàn thờ Ngọc Hoàng, có 3 lư hương, 1 nhỏ 2 lớn. Bàn thờ sơn màu đỏ, trang trí khá đơn giản. Hai gian bên là nơi đặt thờ Quan Thánh Đế Quân và Chúa Sinh Nương Nương, có tấm trướng ghi rõ hiệu của các vị đó. Phần tường của gian thờ Quan Thánh vẽ tranh Quan Công theo Tam Quốc chí, còn bên gian thờ Chúa Sinh Nương Nương lại vẽ hình Quán Thế Âm đang cứu giúp chúng sinh (người Hoa quan niệm Quán Thế Âm không chỉ chuyên cứu khổ cứu nạn, mà còn là vị thần linh ban phát con cái). Mỗi gian đều có 3 bức hoành phi ghi những câu tương ứng với nhân vật được thờ: chẳng hạn như bên Quan Thánh thì có Trung nghĩa thiên thu, Vạn cổ anh phong, Phù thiên chính khí,...

Phần chính điện bày bàn thờ Ngọc Hoàng thượng đế, với một lư hương bằng đồng khá lớn. Bên trên bàn thờ Ngọc Hoàng có hai tấm đại tự "Phúc toàn đức bị" và "Thích cấp lâm phong". Những hiện vật này có ghi rõ niên đại, được chế tác trong năm Quang Tự thứ 27 (1901).

Đi qua sân "thiên tỉnh", nơi đó có dãy bàn bằng xi măng làm chỗ biện bày các lễ vật cúng thần, sẽ bắt gặp một hoành phi đại tự ghi "Thân Lâm phước địa"; bên dưới hoành phi là bàn thờ "Nhị Phủ miếu Phúc Đức

chính thần".

Nơi đặt bàn thờ Ông Bồn, chiếm vị trí trung tâm chính điện với trang thờ nguy nga, lộng lẫy, tráng lệ, có những cây cột chống màu đen, trang trí hình rồng mây, hình dơi màu vàng kim nổi bật. Phía trên cao có treo các tấm trướng ghi 4 chữ Phúc đức chính thần. Tượng ông Bồn được tạo bằng gỗ, cao khoảng 1,5m. Đó là hình tượng một ông già khuôn mặt vừa quắc thước, vừa khoan hòa, với chòm râu bạc trắng buông dài, dáng ngồi thoải mái, một tay gác lên tay ngai, một tay vuốt chòm râu. Những nếp áo tượng buông chùng xuống. Bên dưới tượng ông Bồn là hai pho tượng nhỏ khác, như hai đồng tử đang đứng chờ được sai bảo.

Tại chính điện, ngoài bàn thờ Ông Bồn, còn có bàn thờ Quảng Trạch Tôn Vương (bên trái Ông Bồn) và Thái Tuế Gia Gia (bên phải Ông Bồn). Phần hậu điện là khu vực mới được xây dựng. So với tiền điện và chính điện (trung điện) hậu điện nằm trên vị trí cao hơn. Hậu điện thờ Ngọc Hoàng đại đế, Phật và Quan Âm Bồ tát. Hai bên bờ tường có trang trí bốn bức tranh vẽ 18 vị La Hán...

Hàng năm, miếu Nhị Phủ - hội quán Nhị Phủ có nhiều ngày lễ hội lớn, trong đó có những ngày lễ chính là rằm tháng Giêng (tết Nguyên Tiêu) và rằm tháng Tám âm lịch. Theo ban Trị sự, đó là ngày sinh và ngày mất của ông Bồn. Vào những ngày này, tại miếu diễn ra nhiều hoạt động văn hóa của người Hoa như: múa lân, múa rồng, biểu diễn võ thuật... Lễ vật cúng Ông Bồn thường là heo quay, heo sống, gà luộc, hoa trái, nhang đèn v.v. Người Hoa phần lớn là người Phúc Kiến, đem lễ vật đến miếu cúng rất đông. Họ thường mang đến vòng hương lớn, thắp treo khắp vòm trần, tỏa khói thơm nghi ngút.

Vào dịp rằm tháng Giêng, bà con người Hoa đến lễ và xin vay mượn tiền của các vị thần thánh như Ông Bồn, Quan Công để làm ăn buôn bán. Sự vay mượn này có tính chất tượng trưng, nhưng đến cuối năm, vào rằm tháng Chạp, bà con lại đến đây trả lễ đầy đủ, cả vốn lẫn lời, bằng số tiền mặt bỏ vào các thùng phước sượng.

Ngoài hai ngày lễ chính, miếu Nhị Phủ cũng có một số bà con người Hoa đến cúng vào dịp tết Nguyên đán, rằm tháng Bảy, rằm tháng Chạp... Thường vào dịp tết Nguyên đán, các đội múa Rồng đến tổ chức biểu diễn ngay trên sân miếu, thu hút hàng ngàn người xem. Các đội võ thuật, thể dục thể thao, cũng thường tổ chức các cuộc thi đấu tại đây.

Ngày nay, sinh hoạt lễ hội ở miếu đã được giảm tải đi nhiều, nhưng lễ vía Ông Bồn vẫn được tổ chức trang nghiêm và long trọng, thể hiện sự thành kính của cộng đồng người Hoa Phúc Kiến dành cho Ông Bồn. Và, điều đáng lưu ý là, không chỉ có người Hoa mà cả người Việt.

Ngày lễ vía, không chỉ có người Hoa mà cả người Việt cũng đã dần quen với việc đi dự lễ tại miếu, tham gia vào việc cúng lễ cùng với ban Trị sự. Điều đó thể hiện nét giao lưu văn hóa giữa các nhóm cư dân Việt-Hoa cùng sinh sống trên địa bàn này.

Bên cạnh các giá trị về mặt tâm linh, kiến trúc, nghệ thuật thì miếu Nhị Phủ, di tích Kiến trúc - nghệ thuật cấp Quốc gia, miếu Nhị Phủ là một trong những điểm tham quan du lịch nổi tiếng của thành phố - Hầu như trong các chương trình tham quan thành phố của du khách nước ngoài đều có một trong hai điểm tham quan kiến trúc Hoa, đó là miếu Thiên Hậu - hội quán Tuệ Thành và miếu Nhị Phủ - hội quán Nhị Phủ.

Tuy vậy, trong những năm qua, việc khai thác giá trị di tích phục vụ phát triển du lịch tại miếu Nhị Phủ nhìn chung vẫn chưa được các cấp chính quyền, các ban ngành quan tâm. Lễ hội tại di tích chủ yếu được tổ chức do sự sắp xếp của ban Trị sự và phục vụ nhu cầu tín ngưỡng là chính...

Chính vì vậy, để bảo vệ và phát huy giá trị di tích Nhị Phủ miếu, các cơ quan chức năng quan tâm khôi phục lại những hoạt động văn hóa - nghệ thuật truyền thống vốn có ở đây, như: hát Quảng, nhạc xã (với nội dung khơi gợi lại các tuồng tích cổ xưa, giáo dục con cháu cách sống, đạo lý làm người), các loại hình tạp kỹ như múa lân, múa rồng, biểu diễn võ thuật (nêu cao tinh thần thượng võ, trừ gian diệt ác)... tạo sân chơi văn hóa cho cộng đồng, thể hiện sự trao truyền văn hóa

cho lớp trẻ... cùng đó cần tiến hành quy hoạch tổng thể di tích, khai thác và phát huy các giá trị văn hoá nhằm đa dạng hóa và nâng cao chất lượng sản phẩm du lịch, tạo ra sản phẩm độc đáo, có sức hấp dẫn các đối tượng du khách.

Với Nhị Phủ miếu, người Hoa và văn hóa Hoa đã được bảo tồn, phát triển và hòa nhập vào văn hóa vùng Nam Bộ, góp phần cho sự phát triển đời sống văn hóa vùng đất mới, tạo nên đặc trưng văn hóa vùng nơi đây. Các giá trị về kiến trúc - nghệ thuật, văn hoá tâm linh tại Nhị Phủ miếu nói riêng, các hội quán người Hoa nói chung đã góp phần làm phong phú hơn diện mạo văn hóa vật chất, tinh thần của Thành phố trước đây và sau này. Việc thường lãm giá trị kiến trúc, nghệ thuật đặc sắc của ngôi miếu cổ là hướng về cái chân, cái thiện, góp phần hình thành nhân cách tốt đẹp cho các thế hệ.

Hàng năm, lễ hội thu hút một lượng lớn du khách thập phương về đây chiêm bái di tích và lễ hội là nguồn tài nguyên nhân văn quý giá, mang đến cho thành phố cơ hội phát triển du lịch, thu hút lượng lớn du khách đến với một thành phố năng động, mang trong mình tiềm năng du lịch văn hóa. Chính vì thế, các cơ quan ban ngành, đoàn thể ngành du lịch cần có sự liên kết hợp tác nhằm hỗ trợ cho việc bảo tồn các yếu tố văn hóa vật chất cũng như các yếu tố về văn hoá tinh thần vẫn gắn bó và làm nên giá trị di tích trong đời sống hiện đại. Việc làm này vừa giúp du lịch thành phố có sản phẩm mới phục vụ du khách, vừa góp phần duy trì nét đẹp văn hóa của cộng đồng người Hoa, người Việt đang cùng chung sống trên địa bàn Thành phố./.

D.H.L

Chú thích:

- 1- Xem thêm bài viết của Trần Hồng Liên (2005), "Về những chiếc bảo cổ thạch trong các miếu Hoa ở thành phố Hồ Chí Minh" trong sách *Văn hóa người Hoa ở Nam Bộ - Tín ngưỡng & Tôn giáo*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, tr. 151 - 160.
- 2- Người Hoa Phúc Kiến lấy con hổ làm biểu tượng, là vật linh của cộng đồng.